

Сментина Н. В.

кандидат економічних наук, доцент

доцент кафедри економіки та управління національним господарством,

Одеського національного економічного університету

ОЦІНЮВАННЯ ВИПЛИВУ СТРАТЕГІЧНИХ ЗАХОДІВ НА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК РЕГІОНІВ

Постановка проблеми. З позиції вітчизняного законодавства у сфері стратегічного планування однією зі складових моніторингу та оцінювання процесу реалізації регіональних стратегій економічного та соціального розвитку є моніторинг соціально-економічного розвитку регіонів. За результатами моніторингу має проводитися аналіз розвитку соціально-економічних систем мезорівня в розрізі низки показників, інформацію щодо розміру яких надає Державний комітет статистики України. Однак, у зв'язку з обмеженістю у стратегічних планах розвитку регіонів країни інформації відносно планових значень низки обов'язкових індикаторів моніторингу та оцінювання та відомостей відносно розміру витрат на фінансування стратегічних заходів, судити про просування мезосистем у напрямку досягнення головної стратегічної місії вбачається можливим за результатами комплексної оцінки рівня розвитку регіональної соціально-економічної системи.

Аналіз досліджень і публікацій. В науковій літературі зустрічаються доволі різні підходи та методи комплексного оцінювання рівня соціально-економічного розвитку регіонів, які, на думку окремих дослідників, є найбільш доцільними у певному конкретному випадку. Різняться вони і за напрямками оцінювання рівня соціально-економічного розвитку регіонів, і за кількістю показників, які складають ці напрямки та відбираються науковцями для відображення змін, що мають місце в регіоні, та за низкою

інших критеріїв. Різниця у підходах обумовлена відмінністю конкретної мети, яку ставлять перед собою науковці під час комплексного оцінювання. Відповідно, з позиції оцінювання впливу стратегічних заходів на рівень розвитку соціально-економічної системи виникає потреба обґрунтування набору індикаторів комплексного показнику, які б найкраще та найповніше здатні були б відобразити загальний результат функціонування мезосистем на шляху їх просування до стратегічної мети власного розвитку.

Постановка завдання. В даній роботі буде зроблена спроба оцінити результати впливу стратегічних заходів на соціально-економічний розвиток регіонів країни в розрізі різних підходів до визначення комплексного показнику ефективності та результативності господарювання соціально-економічної системи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Важливим та вихідним етапом інтегрованої комплексної оцінки соціально-економічного розвитку регіону є вибір та обґрунтування системи показників, що використовуються для обчислення інтегрованої оцінки. Основу вибору цільових індикаторів складає один з основних принципів управління економічним розвитком – інтегрований підхід до моніторингу та оцінки рівня соціально-економічного розвитку. З урахуванням цього цільові індикатори можуть бути виражені у показниках, що характеризують рівень економічного розвитку, якість життя населення та екологічний добробут соціально-економічної системи.

Продемонструємо вплив на кінцевий результат оцінки рівня соціально-економічного розвитку регіонів країни за результатами реалізації стратегій зміни кількості індикаторів, що обираються у якості вхідної інформації для комплексного інтегрального показнику ефективності. З цією метою розглянемо два випадки.

У першому випадку, у якості вхідної інформації для обчислення комплексного інтегрального показнику ефективності оберемо показники, що пропонуються Постановою КМУ «Про порядок розроблення, проведення моніторингу та оцінки реалізації регіональних стратегій розвитку» [1]. Їх

загальна кількість становить 23 індикатори. Основними показниками оцінки реалізації стратегії відповідно до нормативно-правового акту зі стратегічно планування виступають такі: валовий регіональний продукт; валовий регіональний продукт у розрахунку на одну особу; доходи і видатки бюджетів регіонів; кількість суб'єктів Єдиного державного реєстру підприємств і організацій України, у тому числі включених до Єдиного державного реєстру та виключених з нього протягом року; кількість підприємств – суб'єктів підприємницької діяльності; кількість фізичних осіб, зайнятих підприємницькою діяльністю; наявність основних засобів та рівень їх зносу; індекси промислової продукції; обсяги та індекси продукції сільського господарства; індекси виконаних будівельних робіт; індекси обороту роздрібної торгівлі; чисельність населення на кінець року; коефіцієнти народжуваності, смертності та природного приросту; середньомісячна номінальна заробітна плата найманих працівників та індекси номінальної та реальної заробітної плати.

У другому випадку змінимо кількісний склад індикаторів, керуючись тим що, з одного боку, не всі показники, що пропонуються Постановою КМУ №1186 для оцінювання рівня соціально-економічного розвитку регіонів країни за результатами реалізації стратегій здатні повно відобразити зміни у соціально-економічній системі під час реалізації стратегічних планів їх розвитку на шляху просування до стратегічної мети – покращення рівня та якості життя населення, з іншого боку, – деякі з запропонованих показників, є допоміжними, і відмова від їх використання не матиме суттєвих наслідків.

Обґрунтовуючи вибір показників для комплексної інтегральної оцінки рівня соціально-економічного розвитку регіонів за результатами реалізації стратегій, на наш погляд, слід брати до уваги таке. По-перше, результати реалізації стратегічного плану мають бути співставні з тією інформацією, яка береться за основу на початкових етапах опрацювання стратегічного плану соціально-економічного розвитку територій, а саме під час аналізу внутрішнього середовища, оцінки потенціалу та позиціонування соціально-

економічної системи серед інших систем. Тобто базою порівняння вхідного стану справ з кінцевим має бути однаковий набір індикаторів, що відображають результати функціонування соціально-економічної системи. По-друге, у якості індикаторів має виступати саме статистична інформація, попри застереження науковців з приводу її обмеженості, з огляду, в першу чергу на те, що методика розрахунку цих показників єдина та загальноновизнана в країні.

З урахуванням цього, для проведення інтегральної оцінки рівня соціально-економічного розвитку регіонів країни за результатами впливу стратегічних заходів на їх соціально-економічний розвиток нами пропонуються показники, що представлені у розрізі 2 груп.

Першу групу становлять індикатори поточного соціально-економічного стану регіону: темп зростання ВРП на душу населення, темп зростання обсягу прямих іноземних інвестицій; темп зростання інвестицій в основний капітал; зміна роздрібного товарообороту; індекс споживчих цін.

Друга група представлена індикаторами якості життя в регіоні. До її складу увійшли такі показники: природний приріст населення; рівень економічної активності населення; рівень безробіття за методологію МОП; доходи населення; забезпеченість населення житлом.

Зміна рівня розвитку регіонів при накладанні результатів розрахунків, що отримані за двома різними підходами протягом 2012 року за умови використання тієї методології опрацювання статистичної інформації, що пропонується Державним комітетом статистики України [2], представлена на рис. 1.

Результати оцінки соціально-економічного розвитку регіонів у 2012 році засвідчують, що зміна індикаторів інтегрального показнику впливає на діапазон інтегральної оцінки для низки регіональних соціально-економічних систем, як в сторону покращення ситуації так і в сторону її погіршення, зокрема, змінюються і претенденти на передові місця. Так, наприклад, якщо у першому випадку передові позиції посідали Дніпропетровська та Донецька

області, то за новим набором індикаторів найвищий рівень розвитку демонструє вже Київська область. Відносно лише двох регіонів (Львівської та Харківської областей) ситуація не змінилася: зміна набору індикаторів змінила рівень ефективності функціонування соціально-економічних систем лише на 4 та 2%п. відповідно.

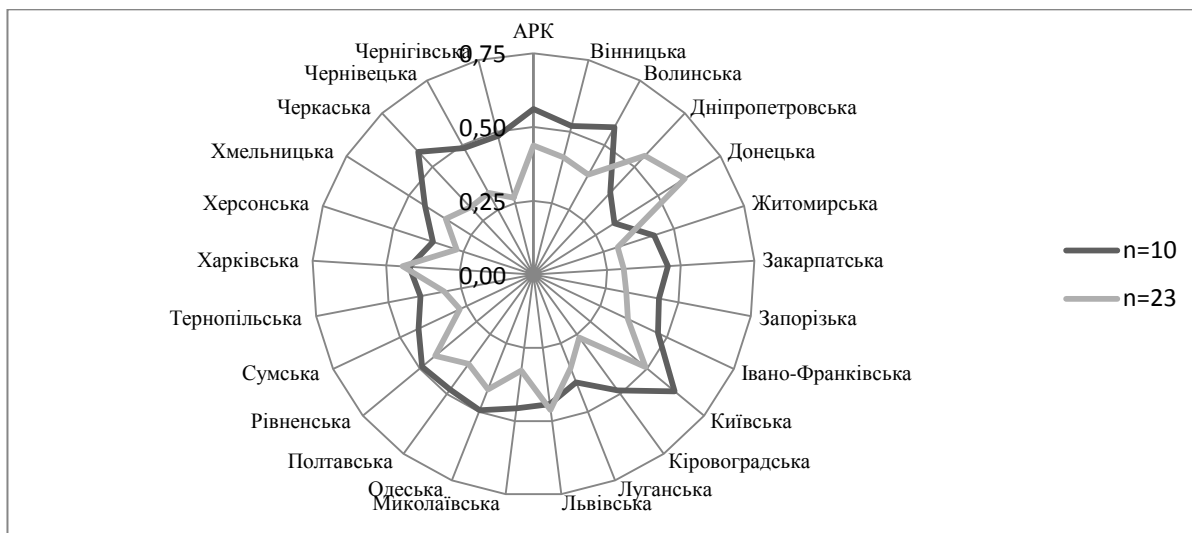

Рис. 1. Рівень соціально-економічного розвитку регіонів України у 2012 році на основі різного набору індикаторів інтегрального показнику
Джерело: Розраховано за даними [3-6].

Така ситуація дозволяє судити про те, що рівень соціально-економічного розвитку, який розраховується за допомогою комплексного інтегрального показника, напряму залежить від того набору показників, які приймаються у якості вхідної бази для його обчислення. У випадку, коли рівень визначався за показниками Постанови КМУ, на його розмір вплинули, в більшій мірі, економічні показники: розвиток промисловості, сільського господарства, що визначає спеціалізацію регіонів. У другому випадку, рівень соціально-економічного розвитку, на наш погляд, має більше тяжіння саме до стратегічної мети соціально-економічного розвитку – покращення рівня та якості життя населення, а не до економічної складової, як беззаперечно, важливої бази для досягнення цієї стратегічної мети.

Таким чином, доходимо висновку, що кількісний набір індикаторів інтегрального показнику комплексного соціально-економічного розвитку регіонів не дозволяє однозначно судити про рівень розвитку соціально-економічних систем, адже залежно від їх набору може змінитися і діапазон рівня розвитку регіону, відповідно, не має сенсу вдаватися до нормування доволі великої кількості індикаторів, аби визначити рівень розвитку окремого регіону. Навпаки треба шукати такий спосіб оцінки рівня соціально-економічного розвитку територій, який й би, по-перше, можна було застосувати відносно окремого регіону для визначення рівня його соціально-економічного розвитку без фіксації інформації про зміни основних індикаторів в інших соціально-економічних системах, по-друге, який би спирався на щонайменшу кількість індикаторів, а, відповідно, був простим у своєму застосуванні.

У цьому плані, на наш погляд, доволі цікавим є підхід, опрацьований у ході міжнародного наукового дослідження між Україною та Російською Федерацією, за яким оцінювання ефективності функціонування соціально-економічної системи пропонується проводити за допомогою динамічного нормативу [7]. На наш погляд, даний метод може бути застосовано і для оцінювання загального впливу стратегічних заходів на соціально-економічний розвиток територій з метою визначення та порівняння загального рівня господарювання соціально-економічних систем за результатами реалізації стратегічних планів їх розвитку.

Динамічний норматив являє собою сукупність показників, що «упорядковані за темпами зростання так, що підтримання цього порядку протягом тривалого часу забезпечує найкращий режим функціонування системи» [8]. Перший ранг у динамічному нормативі присвоюється тому показнику, який найбільшою мірою відповідає виконанню соціально-економічною системою її функцій. Його темпи зростання мають випереджати темпи зростання усіх інших показників. Інші показники отримують ранги у порядку зменшення їх впливу на виконання функцій соціально-економічної

системи. Ефективність функціонування соціально-економічної системи оцінюється шляхом порівняння фактичного порядку зростання показників з нормативним (еталонним, бажаним, чи, відповідно, так званим, динамічним порядком). Чим менше відхилення факту від нормативу, тим вища ефективність функціонування соціально-економічної системи.

Базовим кроком застосування даної моделі є обґрунтування набору показників динамічного нормативу, які обираються для оцінювання рівня розвитку регіонів за результатами реалізації стратегічних планів. У якості множини показників оберемо їх перелік, у кількості 23 індикатори, що регламентуються на законодавчому рівні як обов'язкові індикатори моніторингу та оцінювання реалізації регіональних стратегій розвитку та про які йшлося вище [1]. З цієї сукупності індикаторів для ефективності функціонування соціально-економічних систем регіонального рівня за допомогою моделі динамічного нормативу, на наш погляд, доцільно обрати саме ті, що найбільш повно дозволяють відобразити пріоритетні стратегічні напрями соціально-економічного розвитку регіонів, а саме такі як: чисельність населення регіону, розмір середньомісячної оплати праці зайнятого населення, обсяг промислового виробництва, роздрібний товарооборот та капітальні інвестиції.

З урахуванням набору показників можливий лінійний «динамічний норматив» для оцінювання ефективності функціонування регіональної соціально-економічної системи за комплексними результатами стратегічного планування, на наш погляд, може мати такий вигляд (див. табл. 1).

Таблиця 1

Можливий лінійний «динамічний норматив» для оцінювання ефективності функціонування соціально-економічної системи мезорівня

Нормативний ранг	Показники
1	Роздрібний товарооборот
2	Обсяг промислового виробництва
3	Капітальні інвестиції
4	Середньомісячна номінальна заробітна плата
5	Чисельність населення

Проведемо оцінку ефективності функціонування регіонів країни спираючись на фактичні значення показників, які обрані для розгляду та представлені у статистичній звітності країни [3-6].

Результати оцінювання ефективності соціально-економічного розвитку Одеської області за допомогою моделі динамічного нормативу у 2013 році представлено у таблиці 2.

Таблиця 2

Оцінка ефективності функціонування Одеської області у 2013 році на основі «динамічного лінійного нормативу»

Показник	Нормативний ранг	Темп зростання*, %	Фактичний ранг	Нормативне співвідношення (a _i)**	Інтерверсія (m _i)**
Роздрібний товарооборот	1	108,0	2	3	1
Обсяг промислового виробництва	2	100,6	3	2	1
Капітальні інвестиції	3	80,6	5	0	2
Середньомісячна номінальна заробітна плата	4	110,3	1	1	0
Чисельність населення	5	100,3	4	0	0
Разом				6	4
Показник ефективності				0,6	0,6

* за даними Державного комітету статистики України [6]

** розраховано за методологією [7]

Як видно з таблиці найшвидшими темпами у 2013 році в Одеській області збільшувалася середньомісячна номінальна заробітна плата. Обсяг роздрібного товарообороту за темпами свого зростання поступається цьому показнику на 2,3 %п., хоча Одещина й відома своїм причорноморським розташуванням, а відповідно належить до курортних регіонів країни, що мало б забезпечити більші темпи зростання показнику та відповідно першу позицію у динамічному нормативі. На третьому місці за темпами зростання –

обсяги промислового виробництва. Капітальні інвестиції взагалі демонструють своє зменшення, що є підставою судити про зниження рівня конкурентоспроможності регіону за рахунок диверсифікації та інноваційності, а відповідно і про зниження якості господарювання.

Таким чином, на підставі проведених розрахунків видно, що ефективність функціонування Одеської області у 2013 році трішки вища за середній рівень і сягає 60%.

Якщо ж поглянути на ситуацію у динаміці (див. рис. 2), то після 2009 року в регіоні спостерігається різке підвищення ефективності соціально-економічного розвитку з 20% до 70%. Зростання відбувалося за рахунок позитивної динаміки усіх показників, що склали динамічний норматив, окрім знову ж таки капітальних інвестицій, які демонструють своє зниження та через зменшення чисельність населення регіону. Після річного падіння ефективності соціально-економічного розвитку, протягом 2012-2013 років регіон зафіксував значення цього показнику на позначці 60%.

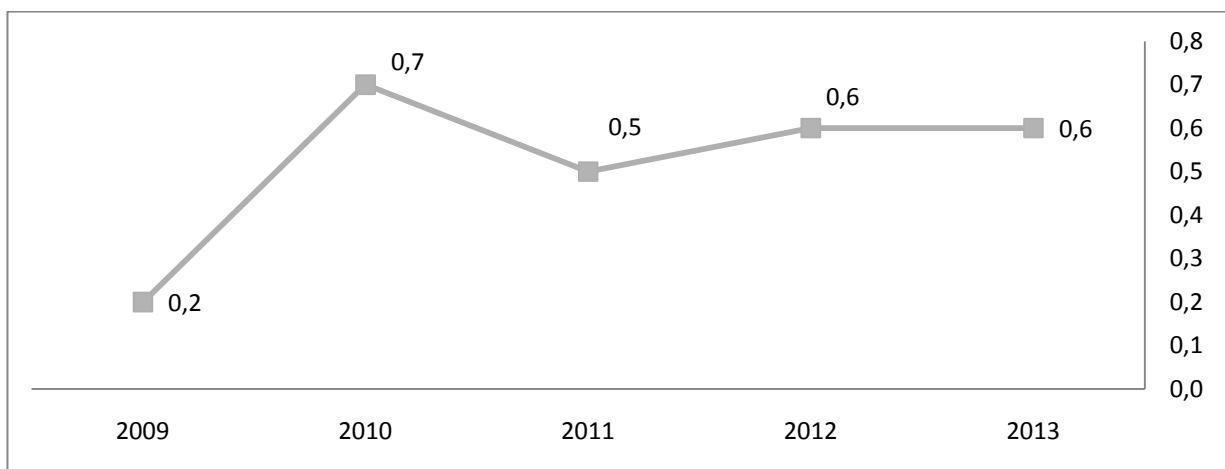

Рис. 2. Динаміка соціально-економічного розвитку Одеської області на основі «динамічного лінійного нормативу» протягом 2009-2013 років

Аналогічно проведемо оцінку рівня ефективності функціонування інших регіонів країни. Результати проведених розрахунків за 2011-2013 роки представлено на рис. 3.

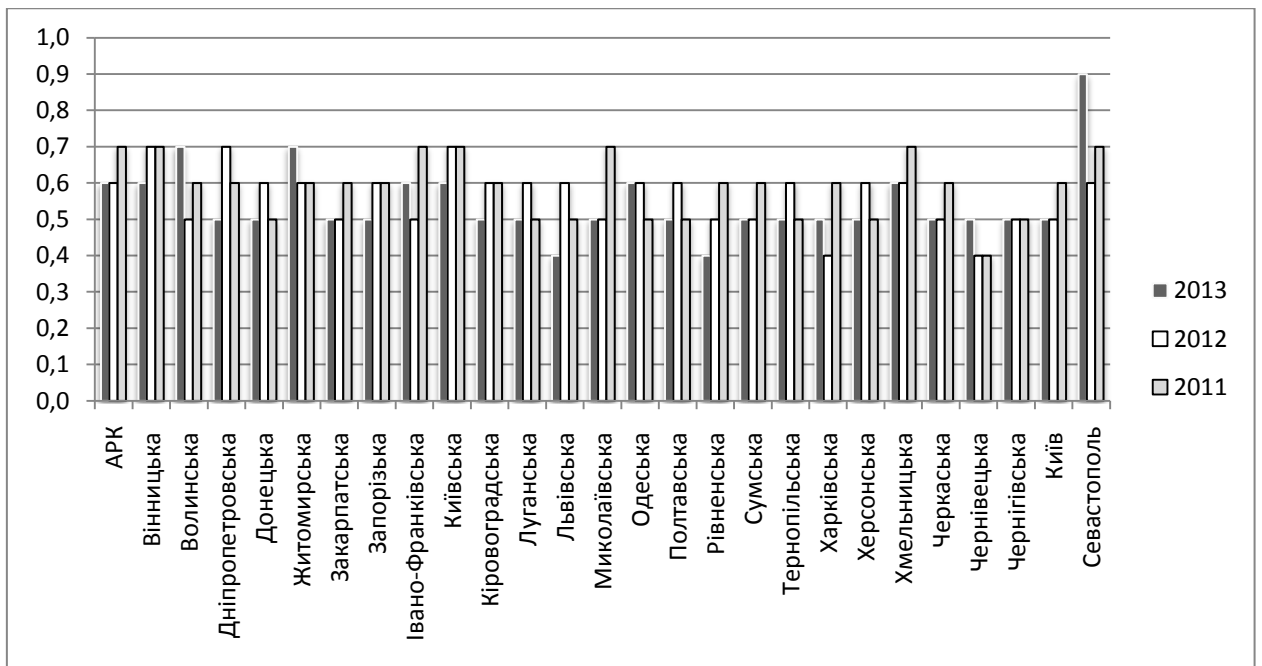

Рис. 3. Рівень соціально-економічного розвитку регіонів на основі «динамічного лінійного нормативу» протягом 2011-2013 років

Як видно з рис. 3 рівень соціально-економічного розвитку регіонів країни загалом оцінюється на рівні, що трішки більший за середній. Лише 1 регіон за рівнем ефективності соціально-економічного розвитку у 2011 році не дотягує до позначки 0,5, проте у 2012 та у 2013 роках кількість таких регіонів збільшилась до 2, хоча й змінилися претенденти. Лише 1 регіон у 2013 році за рівнем ефективності соціально-економічного розвитку найближче наблизився до максимального рівня ефективності – досяг позначки 0,9. Інші регіони не перетнули межу 70%.

Висновки. Результати оцінювання впливу стратегічних заходів на соціально-економічний розвиток регіонів країни за умови використання у якості вхідної інформації різного набору індикаторів, дозволяють судити про залежність рівня розвитку соціально-економічної системи, від того набору індикаторів, які обираються для обчислення комплексного показнику ефективності. Проте, навіть зі зміною системи показників, група, в якій опиняються регіони за рівнем їх розвитку залишається майже тією ж самою; це ставить під сумнів необхідність нормування великої кількості індикаторів

комплексного показнику ефективності та результативність цього підходу, а, відповідно, вимагає вдаватися до новітніх підходів, які вдало можна застосовувати відносно окремих соціально-економічних систем, минаючи необхідність обробки інформації відносно інших регіонів країни. Слід також відмітити, що комплексний показник надає доволі приблизну картину справ відносно рівня соціально-економічного розвитку регіонів країни, хоча й дозволяє поглянути на те, яку позицію займає регіон відносно інших соціально-економічних систем країни. Для виявлення проблем соціально-економічного розвитку окремої території слід вдаватися в більш глибокий пофакторний аналіз.

Література

1. Порядок розроблення, проведення моніторингу та оцінки реалізації регіональних стратегій розвитку: Постанова КМУ від 16 листопада 2011 р. №1186. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http// www.rada.gov.ua](http://www.rada.gov.ua).
2. Про затвердження Методики розрахунку інтегральних регіональних індексів економічного розвитку: Наказ Державного комітету статистики України від 15.04.2003 р. № 114. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [www.uazakon.com/documents/ date.../pg_ibcnog](http://www.uazakon.com/documents/date.../pg_ibcnog).
3. Україна у цифрах 2012: [статистичний збірник / за редакцією О.Г. Осауленка]. – К., 2013. – 249с.
4. Регіони України: [статистичний збірник / за редакцією О.Г. Осауленка]. – К., 2013. Частина 1. – 322 с.
5. Регіони України: [статистичний збірник / за редакцією О.Г. Осауленка]. – К., 2013. Частина 2. – 783 с.
6. Статистичні матеріали з офіційного сайту Державного комітету статистики України/ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http// www.ukrstat.gov.ua](http://www.ukrstat.gov.ua).
7. Светуньков С.Г. Комплекснозначный анализ и моделирование неравномерности социально-экономического развития регионов России:

монографія/ С.Г.Светуных, А.В.Заграновская, И.С.Светуных. – СПб., 2012. – 129 с.

8. Рукин Б.П. Диагностика устойчивого развития организаций с использованием динамических нормативов и непараметрической статистики / Б.П. Рукин, Г.В. Шуршикова, Л.В.Свиридова // Экономический анализ: теория и практика. – 2009. – № 8. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.lawmix.ru/bux/31662>.